

Van Camp-Schöller, C. (2020)

De kus van Dabrowski: hoe het 'pijnkabinet' van een onecht kind een schatkamer werd

Antwerpen: Manteau

| TIJDSCHRIFT KLINISCHE PSYCHOLOGIE, 2020, 50(2), 109-114 |

Positief herbenoemen als start van persoonlijkheidsontwikkeling

Marc Van Mechelen

Inleiding

De Kus van Dabrowski is een autobiografische roman van Chris Van Camp. Zij schreef en schrijft tv-scenario's, theatermonologen en columns voor *De Morgen*, *Knack*, radio Klara en andere media. En nu dus een roman.¹ Bij deze gelegenheid gebruikt ze Van Camp-Schöller als auteursnaam om zo haar biologische vader, Rik Schöller, erbij te betrekken. Niet alles in een autobiografische roman is noodzakelijk waar, anders was het geen roman, maar in grote lijnen is de situatie als volgt. De ik-verteller, Chris Van Camp-Schöller, wordt in 1963 in Lier geboren als dochter van huisvrouw en amateuractrice Wiza. Wiza is dan veertig en heeft al een zoon van vijftien. Officieel is

Jan Van Camp haar vader, maar in werkelijkheid is dat vishandelaar Rik Schöller, die samen met Wiza menige operette ten tonele voerde. Er wordt flink geroddeld in Lier. Chris heeft al heel jong door dat ze ongewenst én een bastaard is. Ze noemt haar biologische vader nonkel Rik en diens vrouw "marraine". De twee gezinnen gaan veel met elkaar om, waarbij het ongewenste dochtertje voortdurend de spanning ervaart. Ze probeert haar moeder te bewijzen dat "het ongelukje" nog zo erg niet is. Ze spant zich in om de verziekte relaties tussen moeder, vaders en doopmeter leefbaar te houden. Ze ontwikkelt een onleefbaar verantwoordelijkheidsgevoel, driftbuien, allergieën, maagpijn, slapeloosheid en allerlei kwetsuren die ze opstapelt in haar "pijnkabinet". Chris Van Camp-Schöller schrijft dit boek tijdens de laatste levensdagen van haar 95-jarige moeder. Tussen de spullen van haar moeder in het woonzorgcentrum vindt ze een boek van de Poolse psychiater Kazimierz Dabrowski: *Positive*

desintegration. Het boek stelt haar in staat zichzelf anders te bekijken en ze put er onvoorstelbaar veel moed uit.

We bepreken deze roman, omdat Chris Van Camp op een heel heldere manier psychische processen beschrijft, omdat ze de vraag stelt hoe normaal het normale is en overtuigend beschrijft hoeveel ontwikkelingskansen conflicten, crisissen en zogenaamd afwijkend gedrag bieden.

Ambivalente relaties met moeder en twee vaders

Voor moeder Wiza was “wat de mensen zouden denken” van levensbelang. Het moet voor haar dus hels geweest zijn dat het hele stadje wist dat ze zwanger was van Rik, op haar veertigste dan nog. Wiza is gefnuikt in haar ontwikkeling. Ze ging maar tot haar veertiende naar school en moest daarna saai werk doen in een hoedenmakerij. En er zijn nog wel meer redenen waarom ze vaak zo heftig op het ongewenste dochttertje inhakt. Wanneer Chris aan het sterfbed zit en moeder al lang geen woord meer zegt, is ze nog steeds bang “voor de pijn die ze me met één zinnetje kon toebrengen” (p. 17). Een vroege anekdote die de moeder-dochterrelatie tekent: Chris is zes jaar wanneer haar broer een ring koopt voor zijn verloofde. Chris vindt het niet eerlijk dat hij geen ring aan moeder schenkt, ze gaat met haar spaarpot naar de juwelier en koopt een gouden ring. “Mijn moeder was verzot op zulke momenten van adoratie. Ze pakte ermee uit hoe graag ik haar wel zag” (p. 74). De vol-

wassen Chris realiseert zich dat ze als kind in haar eentje het “Wiske-bevrijdingsfront” vormde.

Chris schiet niet goed op met haar wettelijke vader. “Hij zat in de weg van mijn ware leven. Ik heb hem gehaat, ingegeven door loyaliteit aan mijn eigen, verborgen bloedlijn” (p. 15). Met Rik klikt het beter. Rik draagt daartoe bij, hij smeedt een coalitie. Hij praat met haar over “mensen zoals wij”: mensen zoals wij hebben een sterke wil, krijgen de dingen voor elkaar, gebruiken hun verstand en verbergen hun gevoelens. Vader en dochter lijken fysiek op elkaar. Vooral de felrode haren vallen op. Als puber begint Chris zich zwaar te schminken om de gelijkenis te verdoezelen. Rik en Wiza organiseren een soort co-ouderschap. Rik, marraine, Wiza en Chris brengen regelmatig de weekends door op het buitenverblijf van Rik. Ze gaan samen op reis. Rik stopt hen geld toe, soms meer dan marraine mag weten. Zo geeft Rik geld aan Wiza, die er haar deel van de reiskosten mee betaalt aan marraine. Soms brengt Chris een weekend door bij nonkel Rik en marraine. Die kan niet zo goed overweg met kinderen, maar doet dan haar best voor het liefdeskind van haar man en haar beste vriendin. Dat liefdeskind neemt meer en meer de taak op zich om spanningen te ontladen. Als Chris zelf de eerste stappen richting liefdesleven zet, in alle heftigheid uiteraard, begint nonkel Rik een relatie met weer een andere verwaarloosde, getrouwde vrouw. Zo erg verwaarloosd dat er heel veel aandacht nodig is om het gat in het gehavende ego te dichten en het nooddrantsoen voor Wiza eraan opgaat. Het komt tot een

breuk. Chris voelt zich schuldig, omdat ze haar functie als bindmiddel tussen haar natuurlijke ouders onvoldoende vervuld heeft, en komt zelf in een crisis terecht.

Een paar jaar later probeert Chris, uit zelfbehoud, Lier en de familietoestanden achter zich te laten. Ze woont twee jaar in New York, daarna in Antwerpen. Ze trouwt, krijgt een dochter, scheidt. In het nu van de roman keert ze terug om zeven dagen aan het sterfbed van haar moeder te waken. Dat brengt een en ander teweeg: “Er komen te veel, te vroege, te rauwe herinneringen op mij af die emotioneel nog vitriool druppelen in wat ik voor oude wonden hield” (p. 75). Dan vindt ze het boekje van Dabrowski. Ze neemt het mee naar huis, leest het in één nacht uit en voelt zich door hem wakker gekust.

Kazimierz Dabrowski, Poolse psychiater²

Kazimierz Dabrowski werd geboren in een dorp bij Lublin, Polen, in 1902. Hij studeerde geneeskunde en psychologie, onder andere in Genève, waar hij samenwerkte met Édouard Claparède en Jean Piaget, en in Wenen, waar hij studeerde bij Wilhelm Steckel. In 1937 opent hij een ‘instituut voor mentale hygiëne’. In 1942 wordt hij gearresteerd door de Duitse bezetters. Hij verblijft meerdere maanden in de gevangenis. In 1949 wordt hij opnieuw gevangengezet, dit keer door de stalinistische autoriteiten, omdat zijn theorieën en psychiatrische praktijk onderdeel zouden zijn van westerse ideologie. Tijdens deze periodes observeert

Dabrowski zijn medegevangenen en de sociale interacties. Het treft hem hoe verschillend mensen reageren op extreme omstandigheden. Vrijheidsberoving en ontbering kunnen het slechtste in de mens naar boven halen, maar ook het beste. Om die uitersten te kunnen verklaren zoekt hij naar een persoonlijkheidstheorie die rekening houdt met de complexiteit en meerlagigheid van de menselijke psyche. Een andere observatie die zal leiden tot de theorie van de positieve desintegratie³ betreft het samengaan van overprikkelaarheid (overexcitability) en bijzondere talenten bij kinderen en jongeren. De manier waarop Dabrowski overprikkelaarheid omschrijft, komt overeen met Elaine Arons (2019) concept van hoogsensitiviteit, maar is breder dan zintuiglijke gevoeligheid. Dabrowski beschrijft bijvoorbeeld ook intellectuele overprikkelaarheid: extreme leehonger, drang om te begrijpen, excitatie wanneer iets niet meteen verklaard kan worden. Extreme prikkelbaarheid leidt ertoe dat een persoon meer dan normaal oplossingen moet vinden en stimuleert zo de ontwikkeling. Dat herkent Chris Van Camp heel duidelijk:

Alles, of liever mijn reacties op alles, werd ervaren als té. Door mijn moeder, mijn omgeving en mezelf. (p. 147)... Zelf omschrijf ik mijn vaak fysieke gevoeligheid als rauw door een zoutmijn wandelen. Ik leefde altijd al in een wanverhouding met mijn huid: te licht, te transparant, te snel geïrriteerd... te naakt. Een laag te weinig. (p. 149)

Voor Dabrowski is elke crisis, elk conflict, elke periode van desintegratie een groei-

kans. Dat is op zich niks nieuws. Het is de kern van de volkswijsheid: 'Wat je niet dood maakt, maakt je sterk' of 'Je moet uit je comfortzone om te leren'. Dabrowski heeft dit idee uitgewerkt tot een uitgebreide theorie die probeert recht te doen aan de complexiteit van veranderingsprocessen. Hij gaat ver in het positief benoemen van conflicten en 'afwijkend' gedrag en emoties. Hij beschouwt neurosen, depressies, obsessies, angsten, dwangmatig gedrag niet als psychopathologisch, als iets dat verwerkt of weggewerkt moet worden om terug te keren naar normaliteit, maar als ontwikkelingspotentieel.

Wakker gekust

Chris Van Camp presenteert een aantal inzichten van Dabrowski op twee bijzondere manieren. Ze gaat na haar nachtelijke leetuur van *Positive desintegration* naar het woonzorgcentrum en vertelt haar moeder over de theorie van Dabrowski. Enkele langere citaten:

Ik neem haar hand vast en krom haar pink en duim zodat er drie kromme vingertjes op het laken rusten. Volgens Dabrowski spelen drie factoren een belangrijke rol bij de ontwikkeling van je persoonlijkheid. De eerste factor is je aanleg, zoals je aangeboren talenten. Dat kan perfect toneelspele zijn of grote empathie of verbeeldingskracht. ... De tweede factor is je sociale omgeving. Vergis je niet, je bent niet altijd gebaat bij een ideale wereld en een warme thuis.

Integendeel, alles wat je ontwricht, het vuur aan de schenen legt en net niet kapot krijgt, is veelal een goede voedingsbodem om van te vertrekken. ... De derde en belangrijkste factor is de wil, de gedrevenheid om te groeien en te veranderen. (p. 144)...

Wat heb jij dat 'eigen willetje' verfoeid! Dat is waar het jou aan ontbrak. Jouw wil moest het afleggen tegen je angsten, tegen je gehoorzaamheid uit behaagzucht. Zelfs mijn wil beangstigde jou. Had het mij dan toch gegund, als een ontsnapping uit het vagevuur waarin je zelf gevangen zat. ... Ik vind het zo erg dat iets of iemand jou heeft kleingehouden. (p. 145)

De eerste factor impliceert dat de theorie van de positieve desintegratie niet op iedereen in dezelfde mate van toepassing is. Het proces van persoonlijkheidsontwikkeling doet een beroep op intelligentie en andere talenten. Het is geen toeval dat de theorie van de positieve desintegratie terugkomt in meerdere studies over hoogbegaafdheid. Dabrowski onderscheidt vijf niveaus in de ontwikkeling van de persoonlijkheid. Op het laagste niveau is er vooral aanpassing aan de omgeving. Mensen kunnen hun hele leven op dat niveau functioneren. Niveau 5 wordt door slechts heel weinig mensen bereikt.

Aan het eind van het boek beschrijft Chris Van Camp hoe het met haar gaat tijdens de periode van desintegratie die de dood van haar moeder en het begin van de menopauze (en nog wat andere dingen) teweeggebracht hebben. Ze gaat bewust met de

crisis om en stuurt de reorganisatie van haar persoonlijkheid, passend bij niveau 4 van Dabrowski's theorie: de georganiseerde meerlagige desintegratie:

De hele tijd lijkt het of ik mezelf schaduw. ... Het is best heftig. De eeuwige spectator in mij observeert nauwgezet de processen, maakt ze draaglijk. ... Ik kijk ernaar uit meer evenwicht te vinden tussen mijn vrouwelijke en mannelijke elementen. Om de tweespalt te dichten tussen mijn schrijvende ik en mijn verpakking. Ik zou me heel begenadigd voelen, mocht ik dit ingrijpende proces als positief kunnen bestempelen. ... Dit is wellicht mijn beste kans op persoonlijke groei ooit. (pp. 175-176)

De tweede bijzondere manier waarop Van Camp Dabrowski's ideeën voorstelt, krijgt vorm in een brief aan de overleden Pool. Daarin schrijft ze onder andere:

Dank zij u en uw theorie heb ik mogen ontdekken dat mij niets is aangedaan, maar dat die complexe situatie in mijn kindertijd net een vruchtbare voedingsbodem was voor mijn persoonlijke groei. ... Wat een revelatie is het om eindelijk de schoonheid te mogen inzien van dat wat me niets dan bikkelharde verdoemenis leek. (p. 183)

Iets uit het verleden anders en positiever ervaren en benoemen, hoe krachtig kan dat zijn, en hoeveel energie kan het geven. Het raakt de kern van de psychotherapeutische praktijk. Hoezeer zijn cliënt en therapeut er vaak niet naar op zoek: een klik in de ervaring en het referentiekader, waardoor

de persoon opnieuw perspectief krijgt en het initiatief neemt. Een voorwaarde om de omslag te maken, is die positieve houding tegenover de klacht, de stoornis, de afwijking, het ziektebeeld, het probleemgedrag of hoe we het maar al te vaak negatief labelen. Voor Dabrowski en Van Camp, en wellicht voor de meeste (talentvolle) mensen die in een crisis raken, kan het ook een nieuw startpunt betekenen. Het ziektebeeld, met of zonder letterwoord uit de DSM, wordt positief. En de normaliteit wordt negatief, want een conformistisch, routinematig en aangepast leven blokkeert de groei naar meer zelfgestuurd, authentiek en creatief gedrag en leven vanuit betrokkenheid op anderen en universele waarden.

Een uitgebreidere bespreking van dit proces valt buiten het bestek van deze bijdrage, maar hierdoor zondigen we eigenlijk tegen de stelling dat "elke vorm van vereenvoudiging oneer [aandoet] aan het ingenieuze van de complexiteit" (p. 180).

Aangenaam lezen, schitterende taal

Chris Van Camp-Schöller is auteur, "broodschrijver" zegt ze tegen de begrafenisondernemer die ze moet overtuigen dat ze een eigen tekst zal voorlezen tijdens de uitvaart. Ze formuleert heel treffend en bouwt het verhaal gedoseerd op. Ze boeit vanaf de eerste pagina: je had je wellicht nooit kunnen voorstellen wat voor een marteling het kopen van een brood kan zijn, maar zoals zij het vertelt, twijfel je geen moment. Ze

bouwt humor in, bijvoorbeeld wanneer ze de soms bizarre gewoonten in het woonzorgcentrum beschrijft (wie stout geweest is, moet wat langer op zijn puddinkje wachten). Of de typering van een in Lier alom bekende kunstschilder: de lokale Rubens stond “tot op hoge leeftijd en soms bij lage temperaturen te schilderen in de Begijnhofkerk” (p. 173). Vaak zijn er kleine, fijnzinnige toevoegingen waarmee ze zichzelf relateert. Haar brief aan Dabrowski begint als volgt: “Vergeef me dat ik uw eeuwig rust verstoort, maar iets zegt me dat u daar toch niet zo op gebrand bent” (p. 183).

Noten

1. Chris Van Camp schreef in 2014 de novelle *Mensen zoals wij* over hetzelfde onderwerp, te beluisteren via <http://www.radioboeken.be/radioboek.php?id=19&lang=NL>

2. Op YouTube staat een zes uur durend interview met Dabrowski, in 1968 opgenomen in het Centre for Theoretical Psychology van de University of Alberta, Edmonton, Canada. Te raadplegen via <https://www.youtube.com/watch?v=ONm8tqpONEQ>
3. Een uitgebreide beschrijving van de theorie van Kazimierz Dabrowski is te raadplegen via https://nl.wikipedia.org/wiki/Theorie_van_positieve_desintegratie

Literatuur

Aron, E. (2019). *Hoogsensitieve personen: hoe je overeind blijft als de wereld je overweldigt* (44ste ed.). Zeist: Lev.

Personalia

Marc Van Mechelen studeerde pedagogische wetenschappen en criminologie, en volgde de opleiding client-centered therapie. Hij werkte in het onderwijs, het jeugdwerk en de culturele sector.

E-mail: marcvanmechelen23@gmail.com